

כַּן וּבְרִזָּה וְאַחֲתוֹת תְּוַבֵּל-קִין נְעֻמָּה: וַיֹּאמֶר לְמֶךְ לְנִשְׂוֵי עֲדָה וַצְּלָה שְׁמַעַן קוֹלִי
יִבְרָזְלָא, נְאֻחְתִּיה דְּתוּבֵל
קִין נְעֻמָּה: כַּג. נְאֻמֶר
לְמֶךְ לְנִשְׂוֵהִי, עֲדָה וַצְּלָה שְׁמַעַן קוֹלִי.

חרש נחושת וברזל, מחדר אומנות³⁰ נחושת וברזל כמו: ילטוש רש"י עיניו לי (איוב טז ט). חורש אינו לשון פעל³¹ אלא לשון פועל שהרי נקוד קמץ וטעמו למטה, כלומר מחדר ומצחצח כל כלי אומנות נחשת וברזל. נעמה היא אשתו של נח³².

(כג) שמען קולי, שהיו³³ פורשות ממנו מתשמיש לפי שהרג את קין ואת תובל קין בנו, שהיה למך סומא ותובל קין מושכו וראה את קין ונדמה לו כחיה ואמר לאביו למשוך בקשת והרגו וכיון

30 "אומנות", בד"ר וכ"י: "כלי אומנות" 31 בד"ר וכ"י: פועל (כפת"ח חתח העינין). — שאין "חורש" שם דבר שאילו כן היה ראוי להיות מלעיל ובסגול, על משקל קודש חודש, לכן פירש רש"י שהוא שם תואר אל כל כלי האומנות של נחושת וברזל, כמו שתיבת "לוטש" אל האיש המחדר, גם אין לפרש שהוא שם אל האומן שא"כ היה ראוי לנקד בשני קמצין (הבנת המקרא לזאב היידנהיים). 32 בד"ר וכ"י: נח: בכראשית רבה, והוא שם כג, ג. 33 תנחומא בראשית יא.

(כג) ודע כי ויאמר למך, מאוחר בפרשה⁴⁰, וכבר הזכרתי כמהם רב"ע שנים⁴¹, וכמוהו ויקח האיש נזם זהב (כד כב), וכן אמר אל בני ישראל אתם עם קשה ערף (שמות לג ה), וכן ואתחנן (דברים ג כג)⁴², והטעם כאשר אמרו חז"ל כי עדה וצלה נמנעו, כי פחדו

40 היה צריך להיות אחרי פסוק יט. 41 ראה רב"ע א. ט. כ. ח. 42 שם הוא אומר: הטעם וכבר התחננתי.

אפשר כי בהולדו קראו אותו תובל, ומת קין בעת ההיא וחברה לו רד"ק שמו על שמו הראשון לזכרון קין, ובאמרו לטש כל חרש נחשת וברזל, ולא אמר "אביו" כמו שזכר באחרים הנזכרים, אפשר כי אשר היו לפניו התעסקו גם כן באומנות הנחשת והברזל והיו עושים מהם כלים לתשמישם אלא שלא ידעו כמוהו והוא חידש הלטישה יופי המלאכה ותקונה בנחשת וברזל, והלטישה כמו ללטוש [איש את] מחרשתו ואת אתו⁹⁷ (שמואל"א יג כ), שהכלים היו להם והיו הולכים אל ארץ פלשתים ללטשם לפי שלא היה נמצא חרש אצלם אז כמו שכתוב⁹⁸, וחורש שם⁹⁹ לאומנות כמו: ובחרשת אבן (שמות לו א), אלא שזה משקל אחר והוא בפלס שורק, יותר¹ (ש"א טו טו), ואתם תקומו מהאורב (יהושע ח ז), ואחות תובל קין נעמה, למד שלא היה לו אח כמו ליכל אלא אחות היתה לו ושמה נעמה, ובדרש² כי אשת נח היתה וקראה נעמה שהיו מעשיה נאים ונעימים, והיה בספור הזה להודיע כי האומניות והמלאכות לא היו בטבע כל בני אדם הנוצרים ראשונה, בכלל שיהיו יודעים בשכלם כלם כל המלאכות והחכמות, אלא כטבע הפרטים הנולדים בעת היצירה כי בכל אחד טבע נבדל בעת היצירה ומוטבע בחכמה אחת ובאומנות אחת יותר מאחרת, וישתוקק אליה בגדולו, ובהתלמדו בה ידענה בקלות מהרה יותר מאחר וכל אחד לפי טבעו ולפי התלמדו.

(כג) ויאמר למך לנשיו, אמרו רבותי ז"ל³ כי תבען למך לתשמיש, ולא רצו, מהם אמרו⁴ כי פחדו מהמבול שהיו אומרים שיבא, אמרו נלד למארה, מחר בא המבול ושוטף הכל, אמר להם⁵: לא יבוא עלי ועל זרעי המבול כי אני זך ואין בי עון ואפילו

97 ראה ספר השרשים (לטש). 98 ש"א יג, יט — וחרש לא ימצא ככל ארץ ישראל. 99 וכן בספר השרשים (חרש). 1 "זאת היותר חתרמנו" — ראה ספר השרשים שם ומכלל יופי כאן. 2 בד"ר כג, ג. 3 בד"ר שם, ד. 4 ר' יוסי בד"ר חנינא שם. 5 בד"ר לפנינו איתא רק שאמר "אני שלא הרגתי אינו דין שלא יתלה לי שבעים ושבעה" וענין זה שהזכיר הר"ק שאמר שיחלה לו גם אם יבא דבר ההריגה כיון שהיה זכאי קודם לכן ליתא שם.

רס"ג (כג) ויאמר למך לנשיו, ויאמר למך לנשיו בבטחה. כי איש הרגתי, האם הרגתי איש בפצעי או ילד בחבורתי⁵⁶.
56 כלומר בפצע שפצעתיו או בחבורה שעשיתי בו.

רמב"ן (כג) ויאמר למך לנשיו, סמכו המפרשים בענין הכתוב הזה על דעת אונקלוס⁷⁸ שפירש לכן כל הורג קין שבעתים יוקם, כי לשבעה דורות יוקם ממנו ולא עתה, כי השם האריך אפו ממנו. והנה נשי למך פחדו להוליד בנים בעבור שיהיו שביעיים לקין, והוא נחם את נשיו שהשם יאריך לו עוד שבעים ושבעה כי יתפלל לפניו כי הוא ארך אפים ורחם עליו, או שהיה קל וחומר של שטות כפי המדרש שהזכיר רש"י, ואם כן יאמר לכן כל הורג קין לשבעתים יוקם ממנו ולא בימיו, וזהו תרגומו של אונקלוס כל לשבעתים יוקם לשבעה דרין יתפרע מיניה, ואם כן היה ראוי שיהיה דיקטל קין לשבעה דרין יתפרע מיניה, ולפי דעתי אין טעם "שבעתים" ויאמר למך לנשיו מוקדם⁷⁹, ולפי דעתי אין טעם "שבעתים" לשבעה דורות כי לא תאמר המלה הזאת על השבעה הנפרדים, רק על הכפל דבר אחד שבעה פעמים, כמו מזוקק שבעתים (תהלים יב ז), ישלם שבעתים (משלי ו לא), ואור החמה יהיה שבעתים (ישע"י ל כו) כפול ומכופל שבעה חלקים, אבל פירוש כל הורג קין כפשוטו, שאמר השם לכן כל אשר יהרוג קין שבעתים יוקם ממנו, כי אענוש ההורג אותו שבע על חטאתו, כי אני הבטחתי את קין שלא יהרג בעבור יראתו אותי והתודותו לפני, אבל ענין למך עם נשיו לא הזכירו הכתוב בביאור, ונוכל לומר גם כן שהיו יראות מעונש שלא יהרג למך בעון אביו, כי השם לא אמר לקין סלחתי לך רק שלא יהרג, אבל יגבה חובו מזרעו, ולא ידעו מתי, וכן היה הדבר, ולמך נחם אותם לאמר כי השם ירחם עליו כאשר רחם על קין כי הוא נקי כפים ממנו, ויחפול לפניו גם הוא וישמען חפלתו, אבל הנראה בעיני כי היה למך איש חכם מאד בכל מלאכת מחשבת ולמד לבנו הבכור ענין המרעה כפי טבעי הבהמות, ולמד את השני חכמת הנגון, ולמד את השלישי ללטוש ולעשות חרבות ורמחים וחניתות וכל כלי המלחמה, והיו נשיו מתפחדות שלא יענש כי הביא החרב והרציחה בעולם, והנה הוא תופש מעשה אבותיו בידו, כי הוא בן המרצח הראשון וברא משחית לחבל, והוא אמר להן אני לא הרגתי איש לפצעים ולא ילד לחבורות כאשר עשה קין, ולא יענישני השם אבל ישמרני מן ההריגה יותר ממנו, והזכיר כן לומר כי לא בחרב וחנית⁸¹ יכול אדם להרוג, כי בפצעים וחבורות שימית במיתה רעה יותר מן החרב ואין החרב גורם הרציחה, ואין על העושה⁸² חטא.

78 לעיל פסוק טו, שתרגם: כל קטוליא קין לשבעה דרין יתפרע מיניה. 79 קודם ותלד עדה. 80 ע"פ כ"י, ובס"ש: ונתפלל לפניו גם ישמע חפלתו. 81 כוונתו כי האדם יכול להרוג בלא חרב ואין החרב סיבת הרציחה, ואע"פ שהוא הוציא בעולם אומנותו אין עליו עונש בזה, כי אפשר להמית במיתה קשה מן החרב (כחיי). 82 ע"פ כ"י וד"ר, היינו העושה החרב, ובס"ש: העושה.

ספורנו (כג) שמען קולי נשי למך, צועק עלי יגון, אמרתי, שאספר צערי, הרגתי לפצעי, חבלתי בעצמי ממש, שהיה ההרוג אבי, וילד לחבורתי, שהיתה החבורה בעצמי ממש, במה שהיה ההרוג בני (כד) ולמך שבעים ושבעה, שיהיה⁵⁶ הצער שאצטער על זה כל 56 שיהיה — בקבלה, בכמה כ"י: אמר מצטער שהוא היה ראוי לעונש גדול מעונש של קין, מפני שהרג שנים ויותר קרובים אליו מן האח שהרג קין, כי הנה הוא הרג האב

כד נָשִׂי לְמֶדְ הָאֵזְנָה אִמְרַתִּי כִּי אִישׁ הָרְגִיתִי לְפִצְעֵי וַיֵּלֶד לְחַבְרַתִּי: כִּי שְׁבַעֲתִים
כִּי יִקְם־קִין וְלִמֶדְ שְׁבַעִים וְשִׁבְעָה: וַיֵּדַע אָדָם עוֹד אֶת־אִשְׁתּוֹ וַתֵּלֶד בֶּן וַתִּקְרָא
אֶת־שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שֵׁת־לִי אֱלֹהִים וַרְע אַחֵר תַּחַת הַבַּל כִּי הָרְגוּ קִין:
כּו וַלִּשְׁת גַּם־הוּא יָלַד־בֶּן וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ אֲנוֹשׁ אֵז הוֹחֵל לְקָרָא בְּשֵׁם

נְשִׂי לְמֶדְ, אִצְיָא
לְמִקְרִי, לֹא גוֹבְרָא
קְטִילִית דְּבְדִילִיה אָנָּא
סְבִיל חוֹבִין, וְאָף לֹא
עוֹלִימָא חֲבִילִית דְּבְדִילִיה
יִשְׁפִיצִי וַרְעִי: כּד, אָרִי
שְׁבַעָה דְרִין אֲתִלִּי לְקִין.

הָלֹא לְמֶדְ בְּרִיה שְׁבַעִין וְשִׁבְעָה: כּה. וַיֵּדַע אָדָם עוֹד יָת אֲתִתִּיה, וַיֵּלֶדֶת בְּרִי, וַיִּקְרָת יָת שְׁמִיה שֵׁת, אָרִי אֲמַרְתָּ, יָהֵב לִי יְיָ, בְּרִי אֲחִנְךָ.
חֲלָף הַבַּל, דְּקִטְלִיה קִין: כּו. וַלִּשְׁת אָף הוּא אֲתִילִד בְּרִי, וַיִּקְרָא יָת שְׁמִיה אֲנוֹשׁ, בְּכִין בְּיוֹמוֹהִי חָלוּ בְנֵי אֲנָשָׁא, מְלַצְלָאָה בְּשֵׁמָא

שידע שהוא קין זקנו הכה כף אל כף וספק את בנו ביניהם והרגו רש"י
והיו נשיו פורשות ממנו והוא מפייסן, שמען קולי, להשמע לי
(לתשמיש)²⁴, וכי איש אשר הרגתי לפצעי הוא נהרג, וכי²⁵ אני
פצעתיו מזיד שיהא הפצע קרוי על שמי, וילד אשר הרגתי
לחבורתי נהרג, כלומר ע"י חבורתי, בתמיה, והלא שוגג אני ולא
מזיד, לא זהו פצעי ולא זהו חבורתי, פצע, מכת חרב או חץ
מקא"דורה³⁶ בלעז.

רס"ג (כד) כי שבעתים וכו', שאם רב היה עונשו של קין הרי בלמך
יותר ויותר⁵⁷.
(כו) אז הוחל, אז נתחללה הקריאה בשם ה'.
57 ראה הע' 51.

רשב"ם (כו) [אז הוחל לקרא בשם ה'. לשון התחלה⁵⁵ שהתחילו
להתפלל מתוך צרות שנתחדשו]⁵⁶.
55 ראה רש"י רד"ק וראב"ע. 56 מכ"י מינכן 50, ה. א.

(כד) כי שבעתים יוקם קין, קין שהרג מזיד נתלה לו עד שבעה
דורות, אני שהרגתי שוגג לא כל שכן שיתלה לי שביעיות הרבה.
שבעים ושבעה, לשון רבוי שביעיות אחז לו. כך דרש רבי
תנחומא³⁷, ומדרש בראשית רבה³⁸ לא הרג למך כלום ונשיו
פורשות ממנו משקיימו פריה ורביה, לפי שנגזרה גזרה לכלות
זרעו של קין לאחר שבעה דורות. אמרו: מה אנו יולדות לבהלה,
למחר המבול בא ושוטף את הכל. והוא אומר להן: וכי איש
הרגתי לפצעי, וכי אני הרגתי את הבל שהיה איש בקומה וילד
בשנים, שיהא זרעי כלה באותו עון, ומה קין שהרג נתלה לו
שבעה דורות, אני שלא הרגתי לא כל שכן שיתלו לי שביעיות
הרבה. וזהו קל וחומר של שטות³⁹, אם כן אין הקב"ה גובה את
חובו ומקיים את דברו.

חזקוני (כד) כי שבעתים יוקם קין, כי אפילו קין שהרג מאחר שנכנע נגזר
על הורגו להנקם ממנו שבעתים, וכל שכן אני שלא עשיתי מימי
עמכן רעה אם תתנהגו עמי שלא כהוגן אנקם מכם. שבעים
ושבעה, כאן פרש"י: שהיו נשיו פורשות ממנו משקיימו מצות
פריה ורביה לפי שנגזר לכלות זרע קין לו' דורות אמרו מה אנו
יולדות לבהלה למחר בא המבול ושוטף את הכל. חז"ק. הרי
דברים אלו סותרים את אלו, אם כן²¹ לא פירשו ממנו בשביל
גזירת כליון הזרע. אלא י"ל כסבורות היו שהמבול בא לכלות דור
שביעי לקין שהן בניו של למך זה, ולא הבינו²² כמה שראו
באיצטרולגין שלהן שטעו בין למך בנו של מתושאל ובין למך בן
מתושלח²³ וזהו שפרש"י לאלתר: "וזהו ק"ו של שטות, וכו'".
לשונו של פרש"י אחר סברתם, כלומר אם כדבריו של למך
שהקב"ה ותרן כל כך, אינו נפרע מן הרשעים ואינו מקיים את
דברו שגזר להביא עליהם את מי המבול.

(כה) ותקרא את שמו שֵׁת, אבל למטה²⁴ הואיל ובא לו הכתוב
לסדר סדר תולדות הדורות נכון לכתוב קריאת השם על ידי אדם.
שת, שממנו נשתת העולם²⁵, לשון: וישת עליהם תבל (ש"א ב ח)
והראשונים שבאו מקין הלכו לאיבוד.
(כו) ויקרא את שמו אנוש, ארבעה דברים²⁶ נשתנו כימי אנוש:
ההרים נעשו טרשים²⁷ והתחיל את המת מרחיש²⁸, ונעשה פניהם
כקופין, ונעשו חולין למוזיקין²⁹. אז הוחל, נתבטל, כמו: לא יחל
דברו (במדבר ל ג).

(כה) ותקרא את שמו שֵׁת, הואיל ובא לו הכתוב
לסדר סדר תולדות הדורות נכון לכתוב קריאת השם על ידי אדם.
שת, שממנו נשתת העולם²⁵, לשון: וישת עליהם תבל (ש"א ב ח)
והראשונים שבאו מקין הלכו לאיבוד.
(כו) ויקרא את שמו אנוש, ארבעה דברים²⁶ נשתנו כימי אנוש:
ההרים נעשו טרשים²⁷ והתחיל את המת מרחיש²⁸, ונעשה פניהם
כקופין, ונעשו חולין למוזיקין²⁹. אז הוחל, נתבטל, כמו: לא יחל
דברו (במדבר ל ג).

34 בד"ר וכ"י ליחא. 35 בד"ר: כלומר וכי. 36 בד"ר: נפרדורא. ככ"י:
נפרדורא. 37 בבראשית יא. כלומר כך דרש ר"ת שפירושן של נשי למך היתה
מפני שהרג למך את קין ופחדו מהשם שמא יהרוג אותו ואת בניו. אבל לפי המדרש
של בראשית רבה למך לא הרג כלום. 38 כג, ד. 39 כב"ר שם: חשך.
40 תנחומא בראשית יא. 41 בד"ר נוסף: ואחר כך (מלה מוטשטשת אולי:
קשוט) אותנו. 42 כדכתיב: ויחי אדם מאה ושלושים שנה ויולד וגו' שת. — פי
דאם נאמר שלא פירש אלא שלא הוליד, א"כ היה לנו לידע טעם למה כבש השי"מעיניו
עד עכשיו. שהרי גם כבר הוליד קין והבל ביום שנברא, אלא ע"כ שפירש מן האשה
סדעתו (לבוש). 43 כ"ר כג, ה. 44 ליחא בד"ר וכ"י. כב"ר כג, ז: לשון מרה.

לא פירשו ממנו בשביל גזירת כליון הזרע של קין. 22 שהיו סבורות שגזרת
כליון זרעו של קין וגזרת המבול גזרה אחת היא, כלומר שאין המבול בא אלא
לכלות זרעו של קין, וטעו האצטרולגין שלהן וכו' (מפירוש ר"ע מברטנורא,
שכנראה דבריו נובעים מכאן). 23 אבי נח, שהמבול בא בימיו. 24 היינו
להלן ה ג: "ויקרא" את שמו שת. וקשה דכאן כתיב "ותקרא" את שמו שת. לזה
הוא מתרין "הואיל ובא וכו'". 25 במדבר רבה יד, כד. 26 כ"ר כג, ט.
27 פירש"י חזקים כסלע ולא היו ראויים לחרוש ולזרוע (מתנות כהונה, ע"ש).
28 ווחש ברמה ותולעה ובראשונה לא הסריח המת (שם). 29 הפקר

להוליד בנים בעבור שיהי' שביעיים לקין ויהרגו או ימותו, וע"כ ראב"ע
אמר למך לנשיו אני הוא באמת השביעי ואם יפצעני אדם שהוא
גדול, או ילד יעשה לי חבורה או הרגתי. ומלת הרגתי תמורת
אהרוג⁴³, וכמוהו נתתי כסף השדה (כג יג), אשר לקחתי מיד
האמורי (מח כב), ורבים כמוהם. ואם עד שבעתים יקם קין, למך
עד שבעים ושבעה⁴⁴, בעבור שהוא הרג בזדון, ואני לא הרגתי.
43 עבר במקום עתיד. 44 בחמיהה.

ימי הרבה יותר מן הצער שהצטער קין על היותו נע ונד, וזה כי
הצטער למך כל ימיו על שהרג את קין זקנו ותובל קין בנו, כפי
מה שבא בקבלה⁵⁷.
(כו) אז הוחל לקרא בשם ה'. אז התחילו⁵⁸ צדיקי הדור לדרוש
הבן, כפי מה שהזכירו ז"ל. 57 תנחומא שם. 58 ראב"ע ומצורף לכסף.